

CZU: 371.212:316.472.4-053.5

ROLUL RELAȚIILOR INTERPERSONALE LA VÂRSTA MICII ȘCOLARITĂȚI*Maria ROȘCA, Svetlana TOLSTAI**Universitatea de Stat din Moldova*

În perioada micii școlarități elevii acumulează activ cunoștințele sociale fără de care individul uman nu s-ar afirma ca personalitate. Relațiile interpersonale ale copiilor de vârstă școlară mică se prezintă a fi bogate în descoperiri cognitive și trăiri afective, ceea ce determină dezvoltarea școlarului mic. De rând cu celelalte particularități ale școlarității mici, un rol la fel de important au particularitățile de vârstă și cele individuale ale copilului. Pe parcursul vârstei școlare mici copiii manifestă o tendință constructivă în relaționarea cu semenii.

Cuvinte-cheie: relații interpersonale, școlar mic, activitate de învățare.

THE ROLE OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF PRIMARY SCHOOL

During the primary school the pupils accumulate actively social knowledges without they wouldn't remark as a individual personality. The interpersonal relationships of the pupils are rich in cognitive discoveries with an affective living, what determines the development of the pupil. An important role has the particularities of the age, and individual ones. During the primary school the pupils develop a constructive tendency in the relationship with the colleagues.

Keywords: interpersonal relationship, primary school, learning activity.

Introducere

În studiul de față ne-am propus să abordăm o temă de actualitate în psihologia generală, și anume: relațiile interpersonale la copiii de vârstă școlară mică.

Cercetătorii din domeniu desemnează relațiile interpersonale ca alianțe psihologice conștiente și directe dintre oameni. Relațiile interpersonale se prezintă ca un suport în baza cărora are loc formarea și descoperirea sinelui și a celuilalt. Relația cu o persoană presupune înțelegerea ei, transpunerea în lumea gândurilor, sentimentelor ei, raportarea la comportamentul și așteptările acesteia. Dicționarul de Psihologie după S.Norbert definește relațiile interpersonale dintr-o perspectivă largă: relații umane, raporturi interpersonale în interiorul unui grup [1]. Relațiile interpersonale se stabilesc și se dezvoltă în baza fondului comunicării dintre indivizi. Unele relații, precum cele cu rudele sau cu prietenii apropiați, tind să fie relații apropiate, semnificative, care durează mulți ani. Altele, de exemplu cele cu colegii de școală, cunoștințele și colegii de la locul de muncă, pot să nu fie la fel de apropiate și pot dura atât timp cât oamenii respectivi trăiesc sau muncesc împreună [2, p.43].

Aspecte teoretice

Relațiile interpersonale sunt definite într-un mod original de către cercetătorul Steve Duck: relațiile formate din două persoane care au, fiecare, un anumit bagaj lingvistic, cultural și uman individual, dar care pot totuși proceda, prin interacțiune, la crearea unei înțelegeri substanțial comune asupra lumii înconjurătoare, pe care o formulează în discuțiile ce le poartă și pe care le aplică în comportamentul lor relațional zilnic [3, p.15].

Prin relaționare are loc atât autocunoașterea, cât și cunoașterea celuilalt. Subiecții care interacționează prin comunicare și modul de raportare la celălalt își modelează dimensiunile personalității. Apoi, subiecții implicați în relațiile interpersonale reprezintă personalități distincte, manifestând calități psihice, însușiri psihologice și sociale diferite. Aceste însușiri se manifestă în anumite condiții.

Cercetările recente au arătat rolul formativ al relațiilor interpersonale ale copilului în mediul familial și în mediul școlar. Relațiile cu copiii de aceeași vârstă influențează în mod deosebit asupra copilului, în cazul dat – asupra școlarului mic. Oricât de echilibrate, constante și optime ar fi relațiile copilului cu adulții, ele nu vor putea satisface toate nevoile de dezvoltare ale acestuia.

O nouă etapă în dezvoltarea relațiilor interpersonale ale copiilor începe atunci când aceștia intră în școală. Înmatricularea copiilor în școală este o problemă complexă care se cere a fi soluționată de către părinți, educatori, învățători. Procesul instructiv-educativ solicită de la copil un șir de calități și însușiri psihice pentru a trece cu succes și pentru a se acomoda cu ușurință de la un gen de activitate la altul (de la activitatea de joc la cea de învățare). Din momentul schimbării poziției sociale, se modifică regimul și modul de viață al copilului,

statutul lui în familie, se lărgeste sfera de comunicare, el nimerind într-un colectiv nou de semeni, activitatea de bază devenind învățarea. În procesul adaptării școlare se remarcă interdependența factorilor intrinseci și extrinseci. Familia este prima instituție importantă în care copilul inițiază întâile relații interpersonale de la cea mai fragedă vârstă și le continuă pe parcursul vieții. Este bine ca maturii și cei implicați în educație să manifeste influențe pozitive asupra copilului. Copiii sunt așa cum îi văd cei maturi. Familia influențează prin acțiunile sale dezvoltarea psihoafectivă a copilului și pune bazele integrării sociale.

Integrarea copiilor într-o anumită clasă se face ținându-se cont de particularitățile psihice și fizice asemănătoare. Acest fapt permite comunicarea și relaționarea între membrii clasei. Școala influențează dezvoltarea capacităților intelectuale ale copilului și stimulează motivația extrinsecă prin predarea interesantă a lecției, prin exemplul pozitiv al învățătorului-diriginte, al colegilor de clasă, prin materiale și mijloace didactice, stimularea curiozității pentru anumite discipline și oferirea de evaluări constructiv- pozitive pentru reușita școlară.

Pentru copil, societatea reprezintă totalitatea relațiilor interpersonale legate în afara mediului familial și al celui colegial, societatea fiind reprezentată de alte persoane decât grupul de colegi; în cazul dat se are în vedere persoanele implicate în procesul instructiv-educativ general (tutori, psihologi, psihopedagogi, asistenți sociali, medici ș.a). Se recomandă ca copilul să se poată adapta ușor la cele trei medii menționate anterior. Relațiile interpersonale și comunicarea cu cei de aceeași vârstă sunt la fel de importante la toate vârstele, deoarece contribuie la socializarea omului. Pentru a lega relații interpersonale optime, constante este necesar să fie îndeplinite anumite condiții.

Condițiile de definire a relațiilor interpersonale sunt, după M.Zlate:

- ✓ Caracterul psihologic – atestă faptul că la realizarea actului respectiv participă întregul sistem de personalitate al indivizilor implicați în vederea obținerii reciprocității;
- ✓ Caracterul conștient – presupune implicarea în actul respectiv a persoanei conștiente de sine și de celălalt, de nevoile și de așteptările reciproce;
- ✓ Caracterul direct – atestă importanța sau necesitatea unui minim contact perceptiv între parteneri, contactul „față în față” [4].

Distingem mai multe aspecte în conținutul unei interacțiuni interpersonale.

Reciprocitatea în relațiile interpersonale presupune ajustarea comportamentelor la așteptările și scopurile celuilalt. O relație interpersonală va evolua în timp doar în condiția asigurării de către părți a unei înțelegeri a partenerului și a unor răspunsuri adecvate la solicitările lui de natură cognitivă și afectivă.

Calitatea relațiilor interpersonale de a fi conștientă ne vorbește despre esența ei umană, favorizarea de conștiință și despre similaritatea așteptărilor subiecților, care poate rezulta atât din asemănarea caracteristicilor psihice și sociale (sex, vârstă, profesie, atitudini, interese, trăsături de caracter, poziție socială etc.), cât și din deosebirea lor.

Caracterul direct al relației interpersonale indică la apropierea spațială care contribuie la realizarea contactului perceptiv și a raporturilor comunicative. În cadrul unei relații interpersonale are loc fenomenul de dublării persoanei, realizării a două roluri, de subiect și obiect, fapt ce impune adaptarea complexă a acesteia [2, p.93-94].

Л.Божович menționează că în perioada miciei școlarității se produc cele mai semnificative schimbări ce țin anume de atitudine și de relațiile reciproce. Odată cu înscrierea la școală copilul se încadrează într-un colectiv nou. Încadrarea copilului alături de colegii săi în activitatea de învățare formează o atitudine comună de solidaritate. În această perioadă la copii se leagă relații de grup, se formează părerea despre lume, atitudinea față de lucrurile ce-l înconjoară, aprecierea reciprocă, pe baza cărora se formează orientarea valorică a persoanei. Se profilează emoții și trebuințe legate de sentimentele morale față de cei mai mari și față de colegi.

În cadrul relațiilor, sub îndrumarea profesorului copiii se conduc de regulile conduitei sociale: norme morale, disciplină și corectitudine, tradiții, obiceiuri, care se stabilesc în cadrul activităților de învățare. În legătură cu aceasta apar interesele pentru activități sociale, se profilează atitudini față de semeni, colegi, de alți oameni. La copii apare dorința de a socializa, de a fi apreciați în cadrul relațiilor, dar și în cadrul activităților de învățare, aspirația de a urma exemplul semenilor, colegilor în activitățile lor [5].

Interacțiunea educațională este un aspect, o formă din multitudinea și varietatea relațiilor interpersonale din clasa de elevi. În ceea ce privește o posibilă clasificare a relațiilor dintre elevi, criteriul utilizat îi reprezintă nevoile și trebuințele psihologice resimțite de elevi atunci când se raportează unii la alții. Prin exploatarea acestui criteriu rezultă următoarele tipuri de relații interpersonale în clasa de elevi:

Relații de intercunoaștere. Astfel de relații derivă din nevoia psihologică de a dispune de unele informații cu privire la celălalt, la felul lui de a fi, la personalitatea acestuia. Cu cât informațiile de care dispune un cadru didactic la un moment dat despre elevii săi și un anume elev despre ceilalți colegi sunt mai diverse și mai consistente, cu atât universul dinamic al interacțiunilor respective este mai viguros. Elementul central – începutul și sfârșitul acestui tip de relații interpersonale – îl constituie imaginea partenerilor unul despre celălalt și despre ei înșiși [6, p.159].

Relații de intercomunicare. Apar ca o rezultată a ceea ce simt oamenii, copiii, atunci când intră în interacțiune: nevoia de a se informa reciproc, de a face schimb de informații, de a comunica [6, p.160].

Relații socioafective preferențiale. Sunt rezultatul intervenției unei nevoi de tip interpersonal, care are în vedere schimbul de emoții, sentimente și structuri de tip afectiv-simpatetic, creionându-se astfel un tip nou de relații interpersonale, relațiile afectiv-simpatetice, care presupun raporturi de simpatie și antipatie, de preferințe și de respingere reciprocă între membrii clasei de elevi [6, p.161].

Relații de influențare. Clasa de elevi, ca univers sociorelațional complex, dezvoltă o varietate de relații și interacțiuni din care elevul desprinde o serie de norme și valori pe care le dezvoltă pe termen lung [6].

Aspecte metodologice

Indicii cantitativi și calitativi ai relațiilor interpersonale ale copilului i-am determinat în baza metodei Rene Gille aplicate în clasele I-IV. Metoda Rene Gille constituie o tehnică intermediară între anchetă și testele proiective. Această metodă este optico-verbală. Ea constă din 42 de itemi: 25 de desene cu copii sau cu copii și maturi, însoțite de un text mic ce explică situația și o întrebare pentru copil și 17 itemi textuali fără desene. Scopul metodei fiind studierea particularităților conduitei în diverse situații, adaptării sociale și ale relaționării interpersonale a copilului cu alții. Indicatorul *atitudine față de o anumită persoană* se estimează conform numărului alegerilor efectuate, reieșind din numărul itemilor ce vizează relația respectivă. Testul permite să se constate zonele problematice din cadrul relațiilor interpersonale ale copilului cu maturii; totodată, putem observa cu cine dintre adulți copilul leagă relații, în cine are încredere. Datorită acestor parametri, informația primită este multilaterală și cu mult mai bogată decât cea obținută prin alte teste.

Materialul psihologic ce caracterizează sistemul relațiilor interpersonale ale copilului poate fi divizat convențional în: a) variabile ce relevă atitudini: față de membrii familiei (mamă, tată, bunică, soră, frate), față de prieteni; b) variabile ce reflectă manifestări ale copilului în diverse relații: comunicare, izolare, dominare. Autorii evidențiază 12 scale, dintre care noi am ales pentru studiul nostru 5 scale. Acestea sunt: 1. „Relațiile cu prietenii”; 2. „Tendință spre dominare”; 3. „Comunicabilitate”; 4. „Izolare”; 5. „Comportament social adecvat”.

Rezultate

În continuare prezentăm rezultatele autentice obținute de către elevii claselor primare. În Tabel prezentăm, comparativ, valorile cantitative referitor la relațiile interpersonale obținute de școlarii mici la începutul etapei primare de învățământ (clasa I) și la finele etapei primare de învățământ (clasa a IV-a).

Tabel

Rezultatele cantitative ale metodei Rene Gille. Clasele I-IV

Scalele metodei Rene Gille					
Norma, în %	(0-21%)	(16-32%)	(20-30%)	(0-17%)	(20-30%)
Valorile cantitative. În total/Gen	Relații cu prietenii	Tendință spre dominare	Comunicabilitate	Izolare	Comportament social adecvat
Rezultatele metodei Rene Gille aplicate elevilor clasei I					
În total	87,4%	20,8%	25%	54,1%	25%
Băieți	90,6%	27,2%	36,3%	54,3%	18%
Fete	84,7%	15,3%	15,%	53,6%	30,7%
Rezultatele metodei Rene Gille aplicate elevilor clasei a IV-a					
În total	72,2%	58,3%	8,3%	66,6%	2,8%
Băieți	80%	60%	8%	68%	0%
Fete	54,2%	54,5%	9%	63,4%	9%

Clasa I. La scala „Relații cu prietenii”, pentru clasa I s-a obținut un total de 87,4%, care se încadrează în norma standard de 0-21%. Școlarii mici leagă relații de prietenie în cadrul activităților de învățare și de joc. Aceste relații amicale adeseori nu depășesc grupul-clasă. Potrivit celor observate, școlarii mici nu percep la această vârstă noțiunea de prietenie ca atare. Relațiile legate între ei sunt mai mult colegiale decât amicale și țin mai mult de tematica procesului de învățământ. Școlarii mici socializează mai mult cu cei din mediul familial și din mediul colegial, mai puțin cu cei din afara acestor medii.

Procentajul obținut de *băieți* care se încadrează în norma standard prezintă o valoare cantitativă de 90,6%. Rezultatul la această scală îl putem argumenta prin faptul că băieții la această vârstă aleg să comunice cu cineva dintre membrii familiei: fie cu tata, fie cu frații mai mari sau mai mici, aceste preferințe menționându-le în răspunsurile testului. Am constatat că băieții în general au mai mulți amici decât fetele. Ei comunică atât la școală, cât și în afara ei (la spectacol, pe terenul de joacă, în curtea casei). Analizând răspunsurile obținute, putem menționa că la odihnă băieții deseori preferă compania tatălui sau cea a fratelui.

În norma standard la această scală *fetele* se încadrează cu o cotă de 84,7%. În general, pentru fete primul cadru de referință este mama, fapt confirmat și de alegerile majoritare ale acestora la respectiva scală. În baza interiorizării modelului relaționării cu mama, fetele stabilesc ulterioarele relații interpersonale. După rezultatele obținute putem deduce că fetele preferă să socializeze în primul rând cu mama, după care – cu surorile, apoi cu frații sau bunicii. Cu semenii fetele leagă relații mai mult colegiale. În timpul liber, la odihnă, fetele aleg să comunice și să stea lângă mamă sau alți membri ai familiei. Alegerea altor persoane nu am sesizat.

La scala „Tendință spre dominare” scorul total este de 20,8% și se încadrează în norma standard de 16-32%. Această cotă este aproape de valoarea totală obținută de școlarii mici la scala „Comunicabilitate” care este de 25%, unde norma standard este de 20-30%. La scala „Tendință spre dominare” procentajul *băieților* care s-au încadrat în norma standard este de 27,2% față de *fete* cu 15,3% obținute. Putem argumenta prin faptul că băieții comunică mai puțin verbal, dar mai mult prin acțiuni și fapte concrete. Potrivit celor observate, ei preferă îndeplinirea sarcinilor în mod independent, fiind mai rezervați în a se implica în activități comune cu colegii, pe când fetele sunt mai sociabile, implicându-se atât în activitățile de învățare, cât și în cele extracurriculare sau cultural-sociale. În general se consideră că fetele sunt mai sociabile și relaționează mai ușor cu cei din jur, pe când băieții relaționează cu cei din jur atunci când contextul social solicită acest lucru.

La scala „Comportament social adecvat” procentajul total corespunzător normei de 20-30% este de 25%. Această cotă obținută este determinată de particularitățile de vârstă și cele de gen. Băieții la această scală prezintă 18%, pe când fetele – 30,7%. Putem argumenta acest rezultat prin faptul că băieții reacționează la situațiile de zi cu zi mai puțin temperat și pașnic, activând mecanismele de apărare, protestele comportamentale, reacțiile agresive, uneori folosind forța fizică pentru a soluționa situațiile-problemă. Aceste forme de relaționare interpersonală sunt preluate de la cei maturi, adeseori de la tați sau frații mai mari. După cum am menționat, fetele preiau modelul de conduită și relaționare al mamelor, deoarece acestea reprezintă întâiul model observat și interiorizat. Alt motiv determinant ar fi acela că fetele se află mai mult în compania mamelor.

În general, se consideră că copiii de vârstă școlară mică se simt în siguranță alături de mamă și au încredere în tată în situațiile imprevizibile. Rezultatele obținute atestă că funcția principală a familiei este aceea de a crește și de a educa copilul, astfel încât să favorizeze adaptarea școlară și relațiile interpersonale din cadrul școlii. Capacitatea copilului de a-și asuma statutul de elev este determinată de mediul și statutul familial, deoarece aici se formează atitudinile și primele modele de relaționare interpersonală. Școlarii mici, al căror număr de alegeri preferențiale este aproximativ egal pentru ambii părinți, manifestă atitudini și leagă relații interpersonale mai armonioase decât cei care aleg în majoritatea cazurilor să apeleze doar la unul dintre părinți.

Clasa a IV-a. Chiar dacă micul școlar deja a însușit statutul de elev, el necesită în continuare îndrumarea celor maturi, anume: a învățătorului în cadrul activităților de învățare, pentru achiziționarea corectă a cunoștințelor. Spre sfârșitul clasei a III-a și începutul clasei a IV-a relațiile interpersonale ale copiilor de vârstă școlară mică se profilează și sunt determinate de interese comune, trăiri și experiențe, particularități ale copilului. Față de școlarul de clasa I, școlarul de clasa a IV-a a crescut evident. Cu toate acestea, familia și școala rămân responsabile pentru dezvoltarea lui.

În clasa a IV-a (10-11 ani) se observă conduita social adecvată a elevului, corespunzătoare normelor sociale. Micul școlar manifestă un comportament mai autonom ca până acum, mai rezervat. El dă dovadă de amabilitate și este respectuos nu doar față de învățător, ci și față de colegii săi, se adaptează și îndeplinește mai ușor activitățile școlare și sociale. Dacă în clasa I micii școlari erau preocupați de propriile trebuințe și

iși orientau atenția asupra Eu-lui lor, în clasa a IV-a copiii se pot orienta către colegii lor, pot împărtăși cu ei anumite interese, preferințe sau trăiri afective. Aceste aspecte ale maturității psihologico-sociale se reflectă în rezultatele obținute.

La scala „Relații cu prietenii” pentru clasa a IV-a am obținut un total de 72,2%. Acest rezultat îl putem argumenta prin faptul că școlarii claselor a IV-a sunt capabili să realizeze activitățile de învățare în mod independent. În afara activităților școlare își fac prieteni colegii de clasă, fac cunoștință cu alți copii în cadrul diferitelor activități extracurriculare. *Băieții* au obținut la această scală o valoare de 80%. Din răspunsurile primite de la băieți pentru itemii scalei deja putem observa prezența prietenilor într-o măsură mai mare în activitățile școlare comune, în timpul recreațiilor, la odihnă, pe terenul de joacă, la spectacole. Școlarii mici exprimă atitudini prietenoase unul față de altul. Apare sentimentul solidarității, se ajută reciproc, manifestă anumite preferințe, simpatii față de semenii. Se remarcă afilierea și apartenența băieților la grupul clasă. *Fetele* au obținut la această scală 54,2%. La această vârstă pe lângă compania mamei și a surorii fetele își fac prietene colegele de clasă, cu ele împărtășesc gânduri, idei, interese comune, emoții și impresii legate de școală și alte activități realizate împreună. Relațiile fetelor de clasa a IV-a se caracterizează prin activitatea de învățare comună, dar și prin odihnă activă, merg împreună cu colegele la cinematograful, la teatru, frecventează orele de muzică, merg în excursii ș.a.

La scala „Tendință spre dominare” totalul elevilor care se încadrează în norma standard este de 58,3%, fapt datorat autonomiei comportamentului manifestat de școlarul mic și inteligenței sociale, interiorizării normelor de comportament social. Băieții prezintă 60%, iar fetele 54,5%. Odată cu creșterea și însușirea cunoștințelor, atât băieții, cât și fetele au învățat să comunice eficient și asertiv trebuințele personale prin intermediul comunicării verbale. Școlarii mici au învățat să relaționeze constructiv și pașnic cu semenii.

La scala „Comunicabilitate” totalul este de 8,3%. Această cotă mică este determinată de particularitățile de vârstă ale băieților și fetelor, precum și de particularitățile de gen. Băieții au obținut 8%, iar fetele 9%, procentaj care corespunde normei standard. Atât băieții, cât și fetele manifestă hiperactivitate, din care cauză necesită îndrumarea și atenția sporită a maturilor. Pentru o dezvoltare armonioasă și o reușită școlară bună, copilul are nevoie de siguranță și securitate în cadrul familiei, de interesul părinților față de activitățile sale de învățare. Dezvoltarea socială și emoțională a copilului are loc în contact firesc cu părinții, cu frații și surorile, cu vecinii, cu colegii de școală și învățătorul. Calitatea cunoștințelor achiziționate depinde în mare măsură de potențialul intelectual moștenit de la părinți, precum și de nivelul de studii și inteligență al acestora.

La scala „Izolare” totalul este de 66,6%. Acest fapt se datorează nivelului de educație și autonomie interiorizat al școlarii mici. De asemenea, copiii au învățat respectarea timpului și spațiului personal și pe cel al semenilor. Factori importanți ar fi tipul de temperament și caracterul copiilor. Băieții au 68%, iar fetele 63,4%.

La scala „Comportament social adecvat” am obținut un total de 2,8%. Băieții prezintă 0%, iar fetele prezintă 9%. Această valoare cantitativă scăzută pe care am obținut-o este determinată de perioada preexaminatorie de la sfârșitul etapei primare de învățământ (evaluările naționale din clasele a IV-a). După cum cunoaștem, stresul examinațional cauzează anxietate și nevroze psihice la școlari. Pentru mulți școlari examenul semnifică o situație critică. Din această cauză ei manifestă un comportament atipic situațiilor de zi cu zi. Școlarii mici au prezentat stres emoțional legat de îndeplinirea cerințelor înaintate într-un timp limitat; originalitatea exercițiilor testului; activitatea intelectuală intensă; sensibilitatea față de situația de control, supraveghere; retrăirea emoțională; reamintirea conținuturilor științifice asimilate. Toți acești factori duc la suprasolicitarea sistemului nervos central, influențează conștiința și, respectiv, determină comportamentul social.

Rezultatele obținute ne-au permis să observăm și să analizăm comparativ valorile cantitative obținute. În continuare putem urmări rezultatele obținute pentru clasele a II-a și a III-a.

Clasa a II-a. Din totalul elevilor clasei a II-a pentru scala „Relații cu prietenii” avem 91% care se încadrează în norma standard de 0-21%. Numărul băieților care se încadrează în norma standard formează 86,5%, iar al fetelor – 94,5%. La scala „Tendințe spre dominare” din totalul elevilor care se încadrează în norma standard de 16-32% sunt 14,7%: 33,3% au obținut băieții și 0% au obținut fetele. Pentru scala „Comunicabilitate” avem norma standard de 20-30%. Din totalul elevilor în această normă se încadrează 8,8%: băieți – 20%, iar fete – 0%. La scala „Izolare” din totalul elevilor care s-au încadrat în norma standard de 0-17% sunt 70,4%; băieți – 73,2%, iar fete – 68,5%. Pentru scala „Comportament social adecvat” cu norma standard de 20-30% din totalul elevilor avem 8,7%: băieți – 19,9%, iar fete – 0%.

Clasa a III-a. Din totalul elevilor clasei a III-a pentru scala „Relații cu prietenii” avem 65% care se încadrează în norma standard de 0-21%. Numărul de băieți care se încadrează în norma standard formează 66,5%, iar numărul de fete – 63,4%. La scala „Tendințe spre dominare” din totalul elevilor care se încadrează în norma standard de 16-32% sunt 30%: 27,7% – băieți și 27,2% – fete. Pentru scala „Comunicabilitate” avem norma standard de 20-30%. Din totalul elevilor în această normă se încadrează 12,5%: băieți – 6,6%, fete – 9%. La scala „Izolare” din totalul elevilor care s-au încadrat în norma standard de 0-17% sunt 85%: 83,2% – băieți, iar fetele prezintă 81,6%. Pentru scala „Comportament social adecvat” cu norma standard de 20-30% din totalul elevilor avem 5%: băieți – 11,1%, iar fete – 0%.

În continuare prezentăm datele statistice rezultate la compararea indicilor scalelor acestei metode între clase. La calcularea și compararea indicilor statistici referitor la relațiile interpersonale ale școlărilor mici, comparând clasa I cu a II-a, am obținut diferențe la scalele: „Tendințe spre dominare” ($t=1,888$; $p\leq 0,05$); „Comunicabilitate” ($t=3,99$; $p\leq 0,00$). Putem argumenta diferențele rezultate la scalele menționate prin faptul că micul școlar de clasa I este „rezultatul” culturii familiale din care provine cu întreg amalgamul de factori (potențialul ereditar, sfera afectivă) și aduce cu sine în noul grup primele forme, modele de socializare preluate din familie. Deja spre clasa a II-a se observă clar că copilul a interiorizat normele sociale, respectă ordinea, orarul, dă dovadă de autodisciplină. În comunicarea și relaționarea cu semenii manifestă atitudine respectuoasă și constructivă.

Calculând și comparând indicii statistici referitor la relațiile interpersonale ale școlărilor mici, comparând clasa I cu a III-a, am remarcat următoarele diferențe la scalele: „Relații cu prietenii” ($t=3,787$; $p\leq 0,00$); „Tendință spre dominare” ($t=2,216$; $p\leq 0,05$); „Comunicabilitate” ($t=4,76$; $p\leq 0,00$); „Izolare” ($t=1,798$; $p\leq 0,05$); „Comportament social adecvat” ($t=4,162$; $p\leq 0,00$). Diferențele obținute pot fi argumentate prin faptul că în relațiile cu prietenii puntea de legătură și modelul copiilor este profesorul. Copiii depun străduință să îndeplinească activitățile de învățare cooperând între ei, însă sub îndrumarea profesorului. Cu toate acestea, ei sunt independenți unul de altul, nu țin cont de părerea celorlalți, nu acordă ajutor reciproc fără sugestia profesorului. Activitățile școlărilor sunt mai mult individuale decât în grup. În clasa I copiii sunt centrați pe propria persoană, pentru ei este încă greu, la această vârstă, să privească retrospectiv și să țină cont de ceilalți colegi. Copiii de vârstă școlară mică nu au formată o atitudine, o reprezentare clară asupra alegerii unui tovarăș, relațiile de prietenie se formează în baza circumstanțelor exterioare [7]. În clasa a III-a, copilul, pe parcursul procesului de instruire, se confruntă cu acțiunile proprii, conștientizându-le și comparându-le cu modelul conduitei propus de învățător. Aceasta presupune ca copilul trebuie să-și adapteze ritmul său celui al grupului nou de apartenență. Copilul deja a învățat să se situeze pe punctul de vedere al altuia, știe să comunice, să țină cont de dorințele proprii și de cele ale semenilor.

La calcularea și compararea indicilor statistici ai metodei date pentru clasele I și IV am obținut diferențe la scalele: „Relații cu prietenii” ($t=3,561$; $p\leq 0,00$); „Comunicabilitate” ($t=4,463$; $p\leq 0,00$); „Comportament social adecvat” ($t=4,162$; $p\leq 0,00$). Venind în clasa I și devenind școlar, în viața copilului apar noi relații, noi reguli cărora copilul aspiră să corespundă. Micul școlar dorește să fie un elev exemplar, să primească aprecieri de la părinți, colegi, să primească note bune ș.a. Copiii în primele clase manifestă interes deosebit față de activitățile de învățare, dau dovadă de multă responsabilitate în îndeplinirea cerințelor școlare, însă spre sfârșitul clasei a III-a, a IV-a străduința unor școlari poate scadea. Acest fapt se explică prin următoarele: apare diferențierea intereselor; instruirea în clasa I se face mai mult în formă individuală, în clasa a IV-a activitățile care se cer de realizat se desfășoară mai mult frontal, în grupuri mici sau a câte doi. În clasa I copiii sunt permanent monitorizați de învățătorul care le predă tema, le oferă explicații, întreaga activitate de învățare fiind reglată de învățător, pe când în clasa a III-a și în clasa a IV-a copiii învață și realizează activitățile de învățare mai mult de sine stătător sau împreună cu colegii de clasă. Privitor la comportamentul social al școlărilor, putem afirma că cauzele acestor diferențe se regăsesc în mare parte în mediul familial. Mediul familial influențează în mod direct dezvoltarea psihoafectivă a copiilor, formarea atitudinilor și relațiilor cu alții la fel determină motivațiile învățării lor.

Calculând și comparând indicii statistici referitor la relațiile interpersonale ale școlărilor pentru clasele a II-a și a III-a, putem urmări diferențe la scalele: „Relații cu prietenii” ($t=4,041$; $p\leq 0,00$); „Tendința spre dominare” ($t=4,603$; $p\leq 0,00$); „Comportament social adecvat” ($t=2,956$; $p\leq 0,00$). Relațiile interpersonale ale copiilor cu colegii din cadrul clasei, fie cu membrii familiei, în contextul activităților de învățare, joc, odihnă, oferă școlărilor mici posibilități de a comunica și a se dezvolta atât din punct de vedere psihoafectiv, cât și social. În clasele a II-a și a III-a copiii deja formează grupuri a câte doi-trei și se afiliază lor. Aceste grupuri mici ghidându-se după normele și valorile stabilite pentru toată clasa.

La calcularea și compararea indicilor statistici ai metodei date pentru clasele a II-a și a IV-a am obținut diferențe la scalele: „Relații cu prietenii” ($t=3,801$; $p\leq 0,00$); „Tendința spre dominare” ($t=2,88$; $p\leq 0,00$); „Comportament social adecvat” ($t=3,984$; $p\leq 0,00$). Diferențele rezultate le putem argumenta prin faptul că sub influența instruirii școlare în clasele a II-a și a IV-a copiii au dezvoltat un nivel diferit al abilităților de comunicare și relaționare cu prietenii. Școlarii mici în clasa a IV-a au dezvoltată reflexia (capacitatea de a se privi pe sine cu ochii altora), autocontrolul (școlarii mici își pot stăpâni dorințele și sunt capabili să-și auto-dirijeze procesele de inhibiție și exhibiție). Caracterul școlarii mici se remarcă prin antrenarea lor în activitatea de învățare. Se observă și prezența proceselor volitive și motivele învățării. Toate aceste aspecte determină comportamentul școlarii mic cu semenii.

Calculând și comparând indicii statistici referitor la relațiile interpersonale ale școlarii pentru clasele a III-a și a IV-a, putem urmări diferențe la scalele: „Tendința spre dominare” ($t=2,299$; $p\leq 0,01$); „Izolare” ($t=2,489$; $p\leq 0,01$). Începând cu clasa a III-a comportamentul școlarii devine mai conștientizat. În clasa a IV-a copiii devin capabili să răspundă la diferite întrebări de sine stătător, reușesc să analizeze, să compare pe plan intern întrebări, situații, comunică și relaționează mai matur cu cei din jur. În clasa a IV-a în comportament putem sesiza autonomia copiilor reflectată în momentele de realizare individuală a activităților pe care și le-au propus, la fel și în situațiile în care școlarii mici citesc, rezolvă anumite exerciții.

Calculând și comparând indicii statistici după criteriul Gender (băieți/fete), clasele I-IV, au fost obținute diferențe după cum urmează: în clasa I și a IV-a la calcularea indicilor statistici diferențe nu am identificat. În clasa a II-a la calcularea indicilor statistici diferențe s-au obținut la scala „Tendința spre dominare” ($t=2,135$; $p\leq 0,05$); în clasa a III-a la calcularea indicilor statistici, la fel ca și în cazul clasei a III-a, s-au obținut diferențe la scala „Tendința spre dominare” ($t=2,005$; $p\leq 0,05$). Putem argumenta diferențele obținute prin faptul că de la an la an școlarii se maturizează stabilindu-și norme și reguli în grupul-clasă care trebuie respectate de toți. Uneori băieții și unele fete pot chiar să exercite presiuni asupra altora pentru ca aceștia să îndeplinească cele stabilite. Învățătorul însă, sesizând situația, intervine preîntâmpinând, apoi sancționând conduitele neadecvate, pentru a ameliora și a menține ordinea și relațiile constructive în clasă. Prin comportamente de protest sau emancipare școlarii mici doresc să-și dobândească un loc în grup.

Vârsta școlară mică se caracterizează prin două aspecte importante ale dezvoltării fizice, și anume: creșterea în înălțime și greutate a băieților și a fetelor. La 7 ani ritmul creșterii este încetinit. Acest aspect poate fi explicat prin efortul de adaptare a copilului la mediul școlar. Cel mai mare ritm de creștere este între 7 și 8 ani: cu câte 10 cm în înălțime și 4 kg în greutate. La sfârșitul vârstei școlare mici înălțimea medie este la băieți de 132 cm, iar la fete de 131 cm și greutatea de 29 kg la băieți și 28,9 kg la fete. În ceea ce privește sistemul osos, continuă procesul de osificare. Micromușchii mâinii de asemenea se dezvoltă, însă la 7 ani deja permite copilului însușirea scrisului. Sistemul vascular depinde de adaptarea copilului la mediul școlar și de ritmul său zilnic. Aceste particularități de vârstă necesită o dozare bine chibzuită a activităților, regim de odihnă și alimentar echilibrat, mobilier bine gândit și încăperi luminoase și aerisite. După analiza datelor prezentate mai sus putem emite ideea că instituțiilor sociale, și anume – celor ce se preocupă de instruirea și educarea copiilor (în cazul dat – școlii și familiei) le revine responsabilitatea de a ajuta copiii să-și formeze și să-și dezvolte abilități și aptitudini de socializare corecte și potrivite mediului școlar. Observările date confirmă importanța relaționării interpersonale.

În continuare prezentăm indicii statistici obținuți în urma comparării scalelor metodei de autoapreciere Dembo-Rubinstein, propusă pentru măsurarea autoaprecierii, modificată de Prihojan (A.M. Прихожан, 1984,1988) și scalelor metodei Rene Gille propusă pentru studierea particularităților conduitei în diverse situații, adaptării sociale și a relaționării interpersonale a copilului cu alții [8,9]. La efectuarea corelației scalelor metodei Dembo-Rubinstein și a scalelor metodei Rene Gille am obținut următoarele rezultate (diferențe):

Clasa I. La efectuarea corelației indicilor statistici ai scalelor metodelor menționate am obținut următoarele rezultate: corelație directă a scalei „Îngrijit/ neîngrijit” cu scala „Tendința spre dominare” ($r=0,424$; $p\leq 0,05$); a scalei „Deștept/prost” cu scala „Tendința spre dominare” ($r=0,375$; $p\leq 0,05$); a scalei „Elev bun/ elev rău” cu scala „Izolare” ($r=0,345$; $p\leq 0,05$). **Clasa a II-a.** Rezultatele confirmă existența unei corelații directe între scalele „Cu prietenii/ fără prietenii” și „Izolare” ($r=0,42$; $p\leq 0,01$); între scalele „Elev bun/elev rău” și „Izolare” ($r=0,378$; $p\leq 0,01$). **Clasa a III-a.** La efectuarea corelației indicilor statistici am obținut corelare între următoarele scale: „Îngrijit/neîngrijit” cu scala „Comportament social adecvat” ($r=0,436$; $p\leq 0,00$); „Priceput/ne-priceput” cu scala „Relații cu prietenii” ($r=0,376$; $p\leq 0,01$); „Vesel/trist” cu scala „Comportament social adecvat” ($r=0,373$; $p\leq 0,01$). **Clasa a IV-a.** La efectuarea corelației dintre scala „Deștept/prost” și scala „Comportament social adecvat” rezultatul obținut indică ($r=0,331$; $p\leq 0,05$).

După rezultatele observate putem urmări varietatea combinațiilor posibile ale particularităților de vârstă și ale diversilor factori care pot influența, în mare măsură, atât adaptarea la mediul școlar, cât și relațiile interpersonale ale școlariilor. În urma unei analize generale a claselor I – a IV-a putem afirma cu certitudine că atitudinea școlarului mic față de școală și relațiile interpersonale sunt determinate de anumiți factori, printre care: mediul familial, care transmite genetic posibilitățile intelectuale și pregătește copilul pentru școală; competența și pregătirea învățătorului; modul acestuia de a comunica, pentru că acest fapt determină în mare măsură reușita școlară a copiilor. Aprecierile oferite copilului de învățător și de către colegi se pot referi la următoarele aspecte: reușita școlară, aspectul exterior (îngrijit/neîngrijit) al copilului, manierele și normele școlare manifestate, particularitățile de temperament și caracter manifestate în comportament. La fel și reacțiile de apărare și emancipare ale școlariilor, reacțiile de protest, absențele de la lecții, manifestările atitudinii față de semenii (simpatiile/antipatiile; comunicarea/ izolarea, tendința spre dominare/ comportament social adecvat) ș.a.

Școlarii mici își desfășoară activitatea urmând indicațiile învățătorului și orientându-se după exemplul acestuia. Hipercontrolul școlariilor exercitat de către învățător poate cauza anxietate față de școală, reacții nevrotice, reacții de protest, neglijarea școlii. Notele neargumentate, nemotivate la fel pot duce la nefrecventarea orelor, copilul căpătând statutul de „elev rău”, trăind în legătură cu aceste situații emoții de stres și anxietate. Neacceptarea de către grupul de colegi sau semenii poate duce la izolare. Schimbarea grupului de semenii, schimbarea clasei, școlii sunt factori care determină comportamentul rebel al școlarului și determină izolarea; pe de o parte, se rup niște legături deja stabilite; pe de altă parte, de la școlarul mic se cere adaptarea la noile cerințe ale școlii și formarea de noi legături cu colegii de clasă. Se recomandă ca învățătorul să sesizeze comportamentele neacceptabile și să ajute școlarul mic prin recomandări exacte să-și corecteze comportamentul.

Concluzii

Felul de a fi al fiecărui om este reflectat în raportul de relații interpersonale. E important de a crea un mediu relațional prietenos copilului, în care el să învețe cum să stabilească relații pozitive cu cei din jur. Toate tipurile de influențe care vin din partea mediului familial și al celui școlar contribuie la dezvoltarea capacităților psihice, a laturii afective, precum și la dezvoltarea fizică. Aceste particularități ale dezvoltării copilului necesită a fi susținute de către familie. Acțiunile membrilor familiei, ale părinților în special, pot contribui la și susține dezvoltarea copilului la vârsta școlară mică. În perioada miciei școlariității în baza activităților de învățare copiii dezvoltă abilitatea de a colabora, se profilează anumite cerințe și așteptări, dar și ajutor reciproc între colegi. Aceste relații interpersonale cu colegii depășesc adesea perimetrul școlii, purtând adesea amprenta situațiilor de învățare. Treptat în viața școlariilor mici se ivesc interese ce țin de colegi, relațiile de grup, activități extracurriculare ș.a.

Relațiile interpersonale ale copiilor de vârstă școlară mică se manifestă intens în cadrul grupurilor formate în baza preferințelor, în dorința copiilor de a găsi un limbaj comun cu alți copii, în dorința lor de a avea prieteni, de a-și măsura forțele cu ceilalți copii și de a se afilia grupului-clasă.

Deci, în decursul vieții noastre interacționăm în diverse moduri cu ceilalți, în dependență de modelele interiorizate prin intermediul educației. De asemenea, relaționăm cu ceilalți în dependență de modelele exterioare oferite de cadrul social, reflectându-ne în relațiile cu ceilalți, iar ei reflectându-se în relațiile cu noi.

Referințe:

1. NORBERT, S. *Dicționar de Psihologie*. București, 1996. 346 p.
2. MILCU, M. *Psihologia relațiilor interpersonale: Competiție și conflict*. Iași: Polirom, 2005. 226 p.
3. TEREȘCIUC, R., BEREZOVSCHI, N. *Psihologia aptitudinilor comunicative*: Monografie. Chișinău: USM, 2000. 157 p.
4. ZLATE, M. *Psihologie, Eul și personalitatea*. București: Trei, 2004. 274 p.
5. SALAVASTRU, D. *Psihologia educației*. Iași: Polirom, 2004. 288 p.
6. DUMITRIU, Gh. *Comunicare și învățare*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1998. 256 p.
7. BOLBOCEANU, A. *Impactul comunicării cu adultul asupra dezvoltării intelectuale în diferite perioade ale ontogenezei*: Teză de dr.hab. în psihologie. Chișinău, 2005. 286 p.
8. SAVCA, L., VÎRLAN, M. *Ghid pentru psihologi. Instrumentariu de studiere a personalității și relațiilor ei cu alții*. Chișinău: Univers Pedagogic, 2008. 164 p.
9. *Изучение личности школьника учителем* / Под ред. З.И. Васильевой, Т.В. Ахаян, М.Г. Казакиной, Н.Ф. Радионовой и др. Москва, 1991. 136 с.

Prezentat la 04.09.2017